

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология. Социальные коммуникации". Том 24 (63). 2011 г. №4. Часть 1. С.224-229.

УДК 070:[821.161.2–4+929 СЕЛІВАНОВ]

ЕСЕ-МІНІАТЮРИ ВОЛОДИМИРА СЕЛІВАНОВА ЯК ВИЯВ ТЕНДЕНЦІЙ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ

Галич В. М.

*Державний заклад "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка",
м. Луганськ, Україна*

Через аналіз ономастичної деталі розглядаються питання постмодерного портретування в сучасному есе, модифікація його структурно-змістових особливостей, традиції і новаторство нарративної моделі. Доводиться оригінальність портретних мініатюр В. Селіванова та розкривається феномен стереотипізації есеїстичного мислення у сфері соціальної комунікації.

Ключові слова: есе-мініатюра, антропонімна деталь, письменницька публіцистика, портретування, соціальна комунікація, постмодернізм.

Світлій пам'яті професора Володимира Буряка

Книжка "Universum" (К., 2009) Володимира Селіванова (Буряка) – збірка прозових мініатюр, у якій автор прагне "художньо відчутти етнічно-інтелектуальну ауру українського народу, сприйняти її як глибоку духовно-соціальну світову сутність" [5, с. 2]. Видана незадовго до відходу письменника у вічність (Володимир Дмитрович Буряк помер 16 січня 2011 року), вона змушує кожного перечитати її у співмірності із життям і діяльністю та науковими досягненнями автора, що був людиною мудрою, філософсько-іронічної вдачі, з великим і добрим серцем-квіткою, за словами якого "серцевина життя Художнього вміщується на одній пелюстці цієї квітки... Цього цілком досить, щоб оглянути всесвіт людського дихання, що дає свою версію плину життя" [5, с. 57].

Назва книжки однойменна із заголовком невеликого розділу "Універсум" і з латинської мови перекладається як "філософський термін, що ним позначають "світ як ціле" або множину усіх світів" [7, с. 597]. Вона досить вдало розкриває як задум усієї збірки, так і зміст її окремого розділу, де В. Селіванов у невеличких психологічних образах прагне передусім розкрити "універсум самого себе" [5, с. 65] в асоціативно різнопланових, але об'єднаних свідомістю автора філософських роздумах, перемежованих біографічними вкрапленнями та побутовими замальовками, про "Серцевину Буття" земного й "Серцевину життя Художнього". Поєднання цих двох екзистенцій буття реального й духовного, на думку автора, умовне, проте неодмінне, коли людина шукає його сутність. "Настрій природи людини веде в неозначеність самого себе й виринає соняшниковим співзвуччям форми і ліній" [5, с. 57], – пише В. Селіванов.

Крім того, заголовне слово книжки у своїй багатозначній різноликоності вказує на енциклопедизм мислення автора, в особистості котрого гармонійно поєдналися письменник (у його доробку романи, мала проза, поезія), публіцист, учений-фольклорист, що вивчав народну пісню Придніпров'я, літературознавець та фахівець із соціальних комунікацій, який у контексті інтелектуально-образної еволюції масової інформації довів думку про єдність фольклорного, художнього та публіцистичного мислення у свідомості етносу. Творчий конгломерат “Universum” наголошує ще й на поєднанні, часом суперечливому й парадоксальному, змістовно-формальних ознак різних родів і жанрів, мистецьких напрямів, художніх шкіл, мовленнєвих стилів, що увиразнює панування літературно-естетичних постмодерних тенденцій у сфері соціальної комунікації на межі тисячоліть.

Актуальність нашої розвідки пояснюється тим, що, по-перше, книжка “Universum” В. Селіванова, зокрема прочитання філософського змісту портретних мініатюр-есе через ономастичну деталь, ще не стали об'єктом наукових зацікавлень, по-друге, елементи есеїстичного мислення сьогодні активно проникають у всі жанрові структури журналістики й формують новітній стереотип масової свідомості, а, отже, потребують більш уважного вивчення як оригінального й складного явища соціальної комунікації.

Огляд наукової літератури із заявленої проблеми загалом засвідчує зростання інтересу до жанру есе, зумовлене специфікою масово-інформаційної ситуації в Україні і світі, обтяженої глобалізаційними процесами інформаційної доби. Так, у аспекті формування новітньої теорії із залученням національного і європейського та американського досвіду його вивчали Т. Лямзіна, І. Кабанова, О. Ципоруха. Особливості розвитку сучасної української есеїстики в системі журналістських жанрів привернули увагу С. Шебелиста та С. Філоненко, лінгвістичні параметри тексту есе – Л. Садикової, есе як феномен постмодернізму у творчості письменників-публіцистів – Л. Калинської та Ю. Нестеренко.

У збірці “Universum” В. Селіванова найбільш привабливими для вивчення з позицій соціальної комунікації є невеличкі портретні замальовки-есе, які подаються в розділах “Персоналії” [5, с. 27-57] та “Продовження циклу “Персоналії” [10, с. 302-308]. Вони – *об'єкт* наших наукових спостережень, а їх *предмет* окреслюють питання постмодерного портретування в сучасному есе, модифікація його структурно-змістових особливостей, традиції і новаторство наративної моделі. Предмет конкретизується в низці *завдань*: через аналіз ономастичної деталі (заголовка, антропоніма) з'ясувати оригінальність портретних мініатюр-есе В. Селіванова, а також розкрити феномен стереотипізації есеїстичного мислення у сфері соціальної комунікації й процесів інтелектуалізації масової свідомості помежів'я століть.

Немає сумніву в тому, що твори з циклу “Персоналії” належать до жанру есе, заснованого на традиційних канонах і новаторських пошуках автором суб'єктивного, асоціативно-згущеного з історичними й соціальними підтекстами метафоричного слова про українську культуру та її місце у світі, осягнення письменником сутності людського буття. Есе В. Селіванова за змістом і формою й пафосом носять філософський, історико-біографічний, публіцистичний, белетристичний характер. У науковій літературі наголошується на незначному

обсязі жанру есе [4, с. 249; 1, с. 135] як провідній його рисі. Подібні твори цього жанру В. Селіванова – мініатюри (на 34-х сторінках розміщено 42 тексти!), зразки глибоко індивідуалізованої публіцистичної поезії в прозі, які складаються з трьох-двох, а то й одного абзацу, що цілком укладається в розуміння “моди” на асоціативно-згущену думку в сучасній масово-інформаційній діяльності.

На думку К. Сізової, виникнення подібних до таких есе епічних жанрів на зламі століть “зумовило серйозні зміни портретування. Під впливом імпресіонізму набуває популярності фрагментарна безфабульна проза в різних її варіантах (поезія в прозі, нарис, етюд, ескіз, шкіц, замальовка, акварель, образок тощо), якій притаманні особлива пластичність і мальовничість” [6, с. 44].

Часо-простір “Персоналіїв” охоплює буття людства від міфічного часу створення світу й до наших днів, представлене міфічними й реальними постатями Всевишнього і скіфського воїна, Роксолани і Чингісхана та Нестора Літописця, діячів української і світової історії (Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Ульянов-Ленін, Сталін), науки (Володимир Вернадський, Дмитро Яворницький), культури (Архип Куїнджі, Наталка Ужвій, Едіт Піаф, Сергій Параджанов, Ніна Матвієнко, Марія Башкрцева). Найширше репрезентовані письменники (Іван Багряний, Олександр Довженко, Михайло Шолохов, Олесь Гончар, Ліна Костенко та ін.). Трапляються й безіменні символічні постаті (“Радянський письменник”). А зовсім знеособлені футуристично-прогностичні персоналії в текстах (“Хтозна й хто”, “Новий невідомий письменник-постмодерніст”, “Молодий український поет”, “Майбутній геній”) можуть інтерпретуватися як постмодерна розв’язка есеїстичного портретного циклу.

Ономастичний простір портретних есе досить широкий за представленими власними назвами різних класів. Ми тут знайдемо топоніми різних груп: Україна, Європа, Хрещатик, Луб’янка, Воркута, Париж, Одеса, Маріуполь, Петербург, Батурын, П’ятихатки, Диканька, Дніпро та ін.; антропоніми: Адам і Єва, мати Божа (біблійні); Галя, Марія, Дуся, Ніна (особові імена); Руставелі, Монтан, Бастье-Ленаж (прізвища); асоціоніми різних типів (Всевишня Суть, Огром, Смысл, Сутне, Художне, Творче, Себе, Сад, Майстер, Початок, **СКОРІШЕ МЕНЕ НЕ ПІШЛИ, ЙОГО НІХТО НЕ ПРОСИТЬ ЗА РОЗІРВАНІ СЕРЦЯ**). Власні назви в есе-мініатюрах В. Селіванова сприяють згущенню тексту, вказують на енциклопедизм і широку ерудицію мислення автора, окреслюють його творчий континуум як “поле соняшникове, пелюстки якого ніколи не осипаються і проєкціюють соняшниковість у вічне” [5, с. 68].

Докладніше зупинимося на розкритті ролі в есе такої художньо-публіцистичної деталі, як антропонім, через яку промовисто проглядаються діалогічна й наративна структури тексту й те, що ім’я героя виноситься до всіх заголовків і продуктивно виконує соціально-комунікативні функції: сигнальну, рекламну, паратекстуальну, діалогічну та ін. Як і для кожної художньої деталі, антропонімам у заголовках та й іншим, ужитим у публіцистичному тексті, “властива особлива змістова наповненість, символічна зарядженість” [4, с. 731]. Для сучасного есе, особливо мініатюрних портретних замальовок В. Селіванова важливим є те, що антропонімна деталь виявляє спосіб асоціативно згущеного постмодерного мислення письменника: не лише “його здатність вихопити з-поміж безлічі речей чи явищ таке,

що у сконцентрованому, спресованому вигляді економно і з великою експресивністю дає змогу виразити ... ідею твору” [4, с. 731], а й оригінально та багатогранно висловити авторське “я”, то лірично-сповідальне, то філософсько-іронічне, то громадянськи активне, одним промовистим штрихом подати рентгенограму доби, у яку жив герой есе, та часу написання твору (“Співзвуччя часу всі розставить імена у кошик інтелекту”) [5, с. 32]. Цьому сприяють здатність реального антропоніма породжувати алюзійні інтертексти, жанрова природа есе, мініатюрність його форми та неповторна творча манера В. Селіванова. Письменник за законами асоціативного мислення акцентовано суб’єктивно, часто парадоксально тлумачить біографію героїв “Персоналіїв”. При цьому особа наратора то виступає як ще один герой, поряд з героєм портретування, тобто як окрема тема (“я”, “не я”), то як “будь-що на світі”. Художньо-публіцистичні прийоми есеїстичного “оживлення” антропонімної деталі розщеплюють наративну структуру й часо-просторовий контекст на кілька потоків – експліцитний та імпліцитний (авторський, героя, читача), що “створює інтригу на мовленнєвому рівні, іноді призводить до дезорганізації тексту, перешкоджаючи його фабульному розгортанню” [3, с.91]. Дві оповідні моделі – авторська та героя, за якого “промовляє” його ім’я, сприяють інтелектуалізації есеїстичного змісту тексту й вимагають прояви діалогічної культури та наративної компетенції читача. Кожна з двох оповідних програм має прагматичний та пізнавальний вимір. “Парадигматичний характеризує залежність від іманентно закритого, покладеного в основу оповіді (розповіді) універсуму із циркуляцією постійних цінностей, а пізнавальному притаманний іманентний, але трансцендентний універсум з одним переходом (трансфером) об’єкта між двома суб’єктами – учасниками спілкування” [3, с. 91]. Як зазначалося вище об’єктом трансцендентного універсуму “Персоналіїв” В. Селіванова є сутність земного і художнього буття, а головними суб’єктами спілкування виступають герой есе-портрета та його автор.

Інтерпретувати антропонімні деталі – важко й відповідально. Цей процес ускладнюється тим, що для манери В. Селіванова є вживання імені героя портретного есе лише в заголовку, а весь текст побудований на інтертекстуальних алюзіях, які породжує ім’я реальної особи, на пластичності розмитого часо-простору. Без урахування соціокультурного контексту метафоричного мережива есе зрозуміти його, відчутти інтелектуальну ауру мислення автора неможливо. На перешкоді стоїть й монолітно спресований універсум думки і чуття автора, тлумачення якого вимагає підключення логічного механізму, а це приводить до того, що текст “розсипається”. Для підтвердження своїх думок наведемо повністю есе “Роксолана”:

“Днище галери рабів витримує одначе. Курчавий вітер від мальв лишає подимок коханий. Співають ланцюги. І що ж лишилося від матері-України? Голубоока далина, тополь надірване сум’яття і доля степу у віках. Прадавньо висохла від сліз.

На манівцях очей коханих виходить місяць молодий. Зозуля кличе з-під Європи кувать кордони. Нам роксолан таких у Фрацію, Росію, а може, і в Туреччину. Може б тоді усіх врагів порозмивало... і сонечко гребінчиком поля душі розчісувало знову...

9 червня 2009 року. Реставрація водників. Пороги” [10, с. 302-303]

Як бачимо, антропонімна деталь у Селіванова-есеїста є лише формально разовою, виразним штрихом, адже сенс її та інтелектуальна напруга підтримується алюзійним інтертекстуальним обігранням протягом усього тексту. Свідомо введена до заголовка ця художня деталь унаслідок інтуїтивного імпульсу, творчого осяяння автора організовує всю будову твору. Антропоніми-заголовки есе В. Селіванова – це концентрований, спресований алюзійний текст про українське буття, ключі до розуміння якого знаходяться в змісті самого твору. Автор, використовуючи різноманітні прийоми, готує читача до інтелектуальної гри-розмови. Назвем головні:

1. Обіграння семантики імені героя есе:

“Пекли *коржі* на заметілях. Так важко видобувати вогонь на зламах судьби” (“Віктор Корж”) [10, с. 54]; “Він справді квіткою без назви був. А *чередою* лиш притрушував зболіле...” (“Борис Нечерда”) [10, с. 53]; “*Куїнджі* – це означає золотих рук майстер – точить ножі для погодження смислу” (“Архип Куїнджі”) [10, с. 35].

2. Натяк (алюзія) на біографію персонажа есе, найбільш відомі його твори:

“Від болю – дві тополі”, “... Здичавіле серце вигнанця, що в косаральських степах виковує думу розкату” (“Тарас Шевченко”) [10, с. 31]; “У “Мертвих душах” пратонкий універсум, що всі чорти на вітряках розвішали жупани і по-сільському гомонять”, “Над Диканькою – антисолов’ї” (“Микола Гоголь”) [10, с. 32]; “НЕ КЛЕПАЙТЕ “Прапороносці” на наковальні. Вони виболіли своїм часом“, “А завтра через крижаний Дніпро Олесеві пішки у науку йти...” (“Олесь Гончар”) [10, с. 49]; “Із зачарованої Десни ніс кавуна. Дорога пилюкою лягла у даль неконопату. Візьмеш лопату, і погасимо всі вогні по Україні, бо “Україна у вогні” (“Олександр Довженко”) [10, с. 45]; “Тигролови не плачуть, мовчки писками винюхують слід” (“Іван Багряний”) [10, с. 45]; “Аксінья бродить по степу і з горя вис-завиває. Григорій заціпку кує на світ новий” (“Михайло Шолохов”) [10, с. 45]; “Червона зима малює ягід прощання” (“Володимир Сосюра”) [10, с. 45].

Олесь Гончар у останньому інтерв’ю, говорячи про ускладненість художнього мислення в сучасній літературі, назвав її “античасом”, бо “вона не базується на часові в нашому актуальному розумінні” [2, с. 23]. Українська публіцистика, закорінена в минуле, випереджаючи час передбаченням майбутнього, завжди була античасом. Такою є й есеїстика В. Селіванова. Їй притаманні всі особливості письменницької публіцистики, зокрема ускладнена інтертекстуальність, філігранний механізм прагматики, автобіографічний синерген. Вона яскраво виявляє риси постмодерного портретування в сучасному есе, указує на процеси активної інтелектуалізації соціально-комунікативної інформації на початку третього тисячоліття. Книжка “Universum” В. Селіванова – “фінал – несподівана заковика родоводу” [10, с. 309]. І скільки б ми не зверталися до її перечитування, цей творчий звіт автора проросте початком пошуку самого себе в океані людської мудрості.

Список літератури

1. Галич О.А. Вступ до літературознавства: [підручник] / Олександр Андрійович Галич. – Луганськ: Видавництво ДЗ “ЛНУ ім. Тараса Шевченка”, 2010. – 288 с.
2. Гончар О. Література – це античас / О.Т. Гончар // Слово і час, 1997. – №9. – С. 21-24.

3. Літературознавча енциклопедія: [у двох томах] Т. 2 / Авт.-укладач: Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 624 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром’як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.
5. Селіванов (Буряк) Володимир. Unіversum (Всесвіт) / Володимир Селіванов (Буряк). – К.: Ярослав Вал, Український письменник, 2009. – 320 с.
6. Сізова К.Л. Трансформація міметичних принципів портретування в українській прозі XIX-XX століть: дис. ... докт. філол. н.: 10.01.01. – українська література / Ксенія Леонідівна Сізова. – К., 2010. – 420 с.
7. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапуга. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.

Галич В.Н. Эссе-миниатюры Владимира Селиванова как проявление тенденций интеллектуализации массового сознания // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №4. Часть 1. – С.224-229.

Через анализ ономастической детали рассматриваются вопросы постмодерного портретирования в современном эссе, модификация его структурно-тематических особенностей, традиции и новаторство нарративной модели. Указывается на оригинальность портретных миниатюр В. Селиванова и раскрывается феномен стереотипизации эссеистического мышления в сфере социальной коммуникации.

Ключевые слова: эссе-миниатюра, антропонимная деталь, писательская публицистика, портретирование, социальная коммуникация, постмодернизм.

Halych V. M. Volodymyr Selivanov's mini-essays as an express on of tendencies of mass consciousness intellectualization // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatio». – 2011. – V.24 (63). – №4. Part 1. – P.224-229.

The problem of postmodern portrait creation in modern essay, modifications of its structural and content particularities, traditions and innovation of narrative model are studied. The original nature of V. Selivanov's mini-essays is proved and the phenomenon of stereotype in essayistic way of thinking in social communication is revealed.

Key words: mini-essay, anthroponomic detail, writer's publicistic works, creation of portrait, social communication, postmodernism.

Поступила до редакції 18.07.2011 р.